ترمینولوژی و متدولوژی حدود در ادب فارسی

حدود جمع کلمه حد، مفهومی قرآنی است و در لغت معانی مختلفی دارد که عبارت است از حد و مرز، اندازه و مقدار، کرانه، سمت و سوی، سامان، روش، آئین وآداب و رسوم. دراین مقاله ترمینولوژی واژهٔ حدود از حیث الهی یاغیر الهی بودن بررسی شده است.

در قرآن، مفهوم قرآنی واژهٔ حدود در آیهٔ 112 سورهٔ توبه آمده است و خداوند در این آیه به مومنان بشارت می‌دهد و دربارهٔ صفات آنان چنین می‌فرماید که مومنان، توبه‌کنندگان، عبادت کاران، سپاس‌گویان، سیاحت‌کنندگان، رکوع‌کنندگان، سجده آوران، آمران به معروف، نهی-کنندگان از منکر و حافظان حدود و مرزهای الهی هستند.

به استناد این آیه، حافظان حدود الهی کسانی هستند که حدود الهی را درک کرده و آن را حفظ می‌کنند وپایبند به آن هستند وحدود الهی را رعایت کرده و از عمق جان مطیع دستورات الهی هستند.

حال شایان ذکر است در بررسی که در این حوزه پیرامون ادب فارسی صورت گرفته است، ما با غفلتی جبران‌ناپذیر روبرو هستیم و قلّه‌های ادب فارسی چون حافظ، سعدی، مولوی، عطار، ضائب و سایرین از پرداختن به حدود، این واژهٔ قرآنی غفلت کرده‌اند.

تعداد واژه حدود	عنوان آثار	نام شاعران
–	شاهنامه	ابوالقاسم فردوسی
5	مجموعه آثار	اقبال لاهوری
–	دیوان اشعار	بیدل دهلوی
–	دیوان اشعار	حافظ شیرازی
3	مجموعه آثار	سعدی شیرازی
1	مجموعه آثار	سنایی غزنوی
1	دیوان اشعار	صائب تبریزی
15	مجموعه آثار	عبدالرحمان جامی
1	مجموعه آثار	عطار نیشابوری
1	مثنوی معنوی	مولوی

- **اقبال لاهوری**– مجموعه آثار حدود به معنی حد و حدود الهی و بایدها و نبایدهای دین

-1شکوه سنج سختی آئین مشو از حـدود مصطفی بیرون مروحدود به معنی حد و مرز محسوسات و ظواهر مادی

-2پا به زندان مظاهر بسته‌ئی از حدود حس برون ناجسته‌ئی‌حدود به معنی حد و مرز و حصار مادیات دنیوی

-3 می نگنجد آنکه گفت الله هو در حـــدود این نظام چارسوحدود به معنی حد و مرز اشراف آدمی بر هستی است و این نکته که از عدم به وجود آمده است.

-4خرده خرده غیب او گردد حضور نی حدود او را، نه مُلکش را ثغـورحدود به معنی حد و مرز هستی

-5ای شناسـای حـدود کائنات درد کن دیـدی زآثار حیـات؟

- **سعدی شیرازی**– مجموعه آثار حدود به معنی اندازه و مقدار

-1ای که در وصف نیاید کرَم اخلاقت ور بگویند وجوهش نتوان گفت و حدودحدود به معنی سمت و سوی و جهت

-2در حدود ری یکی دیوانه بود سال و ماه کردی به کوه و دشت گشت‌حدود به معنی حد و مرز جا و مکان

-3سپاهی که خوشدل نباشد ز شاه ندارد حـــدود ولایـــت نگاه

- **سنایی غزنوی**– مجموعه آثار حدود به معنی رعایت ادب و آداب و رسوم

-1در کمال حدود و لطف و نواخت بکر ماندی و کس تو را نشناخت

- **صائب تبریزی**- دیوان اشعار حدود به معنی حد و حدود الهی و شعائر و احکام دینی

-1به تلقین دولت در آغاز کار حـدود خدایی نمـود استـوار

- **عبدالرحمن جامی**– مجموعه آثار حدود به معنی حد و مرز مادیات و تعینات و تعلقات دنیوی

-1از حـــدود تعلقات برون وز قیود تعینـــات مصـــون‌حدود به معنی حد و حدود الهی و رعایت احکام شرعی

-2چیست ادب، داد بندگی دادن بر حـــدود خدای ایستـادن‌حدود به معنی حدود الهی و حدود سنّت‌های ثابت و تغییر ناپذیر خدا

-3در ادای حـــدودِ بی تغییر از غلو دور بـودن و تقصیـرحدود به معنی حد و مرز حدود الهی است که حق تعالی از مشابهت

به چیزی یا کسی مبراست.

-4باشد از حیـــز و جهت بیرون وز حـــدود مشابهت بیرون‌حدود به معنی سمت و سوی

-5به تمنای سیر و نیت گشت واعظی بر حدود غور گذشت‌حدود به معنی حد و مرز حدود الهی است و خداوند ذات واحدی است که در جهات مختلف متجلی است.

-6دید یک ذات در حدود جهات متجلی شده به جمله صفات‌حدود به معنی مقدار و اندازه

-7کهنه پیری که بر حدود دویست دور گردون نیافتش سر ایست‌حدود به معنی حد و مرز

-8به محدود آورد روی از حدود فرو ریخت باران احسان و جودحدود به معنی حد و مرز جا و مکان

-9سیاح حدود این ولایت نظام عقود این حکایت‌حدود به معنی حد و مرز مادیات

-10ناشده اقلیم دوام و ثبات تنگ بر ایشان ز حدود و جهات‌حدود به معنی حد و مرز حدود الهی و سمت و سوی آسمانهاست که پیامبر (ص) در شب معراج پیمودند.

-11خیمه برون زد ز حدود و جهات پردهٔ او شد تتق نور ذات‌حدود به معنی حد و مرز نامردی

-12که گر هزار فضیلت رسد ز مردانش قدم برون ننهد از حدود نامردی‌حدود به معنی حد و مرز دل

-13حدود منزل دل، عشق و شوق و صدق و وفاست

پی نزول تو وقفش به چارحـد کردیـــم‌حدود به معنی آداب و رسوم

-14مبین نگشت از حدود و رسومش نه اجنـــاس عالی نـه انواع سافـــل‌حدود به معنی حد و مرز خطا

-15چون حدود خطایش از خط خوش نـــافـــه‌آمیز و مشکبـــو دیـــدم

- **عطارنیشابوری**- مجموعه آثار حدود به معنی حد و حدود الهی است که خدا وحدتی است در کثرت نفوس انسانی متجلی است.

-1به جز او منگر اندر عین وحـدت حـدود نفس را از دیـد کثـــرت

- **مولوی**- مثنوی معنوی حدود به معنی حد و مرز حدود الهی است و بیت تمثیلی است از اینکه مومنان با هم برادرند و شیران خدا هستند

-1کان دلیـــر آخر مثال شیـر بود نیست مثل شیر در جمله حـدود

تدوین: مرضیه فرهمند